

HANYALI NÛRÎ OSMAN DİVANINDAN GİRİT'E DAİR YANSIMALAR*

Abdullah AYDIN**

ÖZ

Girit, M. 1645–1913 yılları arasında iki yüz altmış sekiz yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Bu süre içerisinde kırk dört divan şairinin yetiştiği tespit edilmiştir. Hanyalı Nûrî Osman da Girit'te yetişen şairlerden biridir. Bu şairlere ait çok sayıda manzum ve mensur eser vardır. Bunlardan çok azı hakkında akademik çalışmalar yapılmıştır.

Girit'te siyasi hayatın yanı başında, ondan daha hızlı gelişerek yaygınlaşan beşerî ve edebî bir hayat daha vardır. Coğrafi özellikler, yetişen sebze ve meyveler, giyim tarzı, bayramlar, savaşlar, salgın hastalıklar, ekonomik hayat, farklı din ve milletlerden oluşan halkın birlikte yaşayabilme tecrübesi gibi Girit'e ait pek çok şey Nûrî Divanı'nda görülebilmektedir. Ayrıca Giritli şairler ve çevresinde yaşayan halk da değişik sebeplerle şairlere konu olmuştur.

Bu makalede Hanyalı Nûrî Osman kısaca tanıtılacak ve Divanı'ndaki Girit'e dair unsurlar paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girit, Hanyalı, Nûrî, Divan, Sosyal Hayat.

REFLECTIONS ABOUT GİRİT FROM HANYALI NURİ OSMAN'S DİVAN

ABSTRACT

Crete was under the thumb of Ottoman Empire between the years of 1645–1913 for 268 years. It is estimated that 44 divan poets were brought up during that period. Hanyalı Osman Nuri is one of the poets who lived in Girit. There are a wide range of poetic and prose works belonging to these poets. Only a few of these works were studied academically.

There is a humane and literal life just beside the political life in Crete. Many things about Girit like geographical characteristics, the vegetables and fruits grown in the area, dressing style, fests, wars, epidemics, economic life and the experience of the people from different religions and nations who try to live together can be seen in Nuri's Divans. Moreover the poets from Girit and the people inhabiting around Girit have been the subject matter of his poems.

In this paper a brief information about Hanyalı Osman Nuri will be given and the elements about Girit in his Divan will be shared.

Key Words: Creterete, Hania, Nuri, Divan, Social Life.

Giriş

Girit, Doğu Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra ikinci büyük adasıdır. M. 1645–1913 yılları arasında iki yüz altmış sekiz yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalan Girit'te şüphesiz çok sayıda mimarî eser yapılmıştır. Fakat bunların pek çoğu, zamanla tahrip olmuş ve kaybolmuştur. Osmanlı Devleti'nin Girit'teki varlığını belgeleyen en önemli kaynak ise orada yaşayan şairler

* Bu makale, 8-9 Mayıs 2014 tarihlerinde İzmir'de gerçekleştirilen *Uluslararası Mübadele Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

**Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl/Türkiye, e-mail: divansiiri@hotmail.com

ve kaleme aldıkları eserlerdir. Girit'in Osmanlı hâkimiyetinde olduğu dönemde kırk dört divan şairinin yetiştiği tespit edilmiştir. Bu şairlere ait çok sayıda manzum ve mensur eser vardır. Bunlardan çok azı hakkında akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda yapılacak kitap, makale ve tez düzeyindeki çalışmalar, Girit'te bize ait olan maddî ve manevî daha pek çok kültür unsurunu ortaya çıkaracaktır.

Girit'te siyasi hayatın yanı başında, ondan daha hızlı gelişerek yaygınlaşan beşerî ve edebî bir hayat daha vardır. Bu hayat, siyasi durumdan etkilenen fakat çoğu zaman da beşerî duygularla adadaki ilişkilerin iyi bir düzeyde korunmasını sağlayan sosyal ve edebî içerikli yönüyle dikkat çekmektedir. Sosyal hayat bazen siyasi hayatın aynen yansımaları bazen de yumuşatılarak halka aksettirilmesi şeklinde görülmektedir. Adadaki divan şairleri, hem Rumlara hem de Rumcaya hoşgörü penceresinden bakarak, sosyal ve edebî olan bu hayata onları da dâhil etme gayretinde olmuşlardır. Bu amaçla Rumca-Türkçe sözlükler ve bu dillerin kullanıldığı mülemma şiirler yazmışlardır. Böylece Girit'teki halkı yakından ilgilendiren her şeyi şiirlerine konu etmişlerdir.

Edebî eserler, meydana getirildiği toplumun maddî ve manevî kültür unsurlarından beslenir. Yazıldığı bölgenin sosyal yapısından izler taşır. Haluk İpekten, Divan Edebiyatında Edebî Muhitler adlı eserinin önsözünde; "Türk edebiyatının hangi şartlar altında gelişme imkânı bulduğunu araştırırken, sanatkarların bazı devirlerde ve bazı merkezlerde toplandıklarını görüyoruz. Bu topluluklar daima edebiyata ehemmiyet veren, cömertlikleri ile sanatkarları koruyan, kıymetli eserleri mükâfatlandırarak şahsiyetlerin tesiriyle olmuştur. Böylece bu kümelenmelerden muhtelif devirlerde ve belirli şahsiyetlerin etrafında birer edebî muhit meydana gelmiştir." (İpekten, 1966: 11) demektedir. Biyografi kaynaklarının taranmasıyla Girit'te de böyle bir edebî muhitin oluştuğu ve bu muhitin bir okul gibi çalıştığı görülmektedir.

Girit'te yetişen şairler hakkında makale ve kitap düzeyinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların hepsi tetkik edildiğinde Mustafa İsen'in 4 (İsen, 1997: 68), Ahmet Sevgi'nin 15 (Sevgi, 1994: 33-51), Filiz Kılıç'ın 21 (Kılıç, 2004: 275-294), Orhan Kurtoğlu'nun 20 (Kurtoğlu, 2006) şair tespit ettiği görülmektedir. Ayrıca bu kaynaklarda bahsedilmeyen fakat Hanyalı Nûrî'nin divanında isimlerine rastladığımız 8 şair daha vardır (Aydın, 2009b: 45-58). Bu çalışmalarda müşterek olan şairler dikkate alındığında Girit'te toplam 44 divan şairinin yetiştiğini görmekteyiz. Bu şairlerden Giritli Aşkî (Alper, 2005), Hanyalı Kâmî (Akyol, 2005), Hanyalı Nûrî (Aydın, 2009a), Sabrî (Uz, 2009) Hasan İlmî (Avcı, 2014) ve Salacıoğlu Mustafa (Kurnaz ve diğerleri, 2000) divanları üzerine akademik düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Salacıoğlu'nun Mesnevileri (Kurnaz ve diğerleri, 2001) ile Hanyalı Nûrî'nin Tezkiresi (Kurtoğlu, 2006) de yayımlanmıştır.

Bu yazıda Hanyalı Nûrî Osman hakkında bilgi verilecek, Girit'in coğrafi, iktisadî, sosyal hayat alanlarına yönelik olarak divanda verilen bilgiler paylaşılacaktır.

A. Hanyalı Nûrî Osman

Adı kaynaklarda Osman, Osman Nûrî, Nûrî Osman, Osman Emin, Nûrî olmak üzere beş farklı şekilde geçen şair, şiirlerinde Nûrî mahlasını kullanmaktadır (Aydın, 2009a: 4). Nûrî Osman, H. 1172/ M. 1758-1759 senesinde Girit adasının Hanya şehrinde doğmuştur (Barbaroszâde: 148b). Osmanlı Müellifleri'nde Girit'in Kandiye kasabasından olduğu

yazılmış, ama doğum yeri olup olmadığına değinilmemiştir (Bursalı, 2000: 462).

Nûrî, doğum yerinin Hanya olduğunu eserlerinde kendisi de belirtmektedir:

Eyledik biz dahi dîvân-ı Giridde Nûrî

Gelmişiz Hanyaya düstûr-ı mükerrercesine (Nûrî, a: 195a)

Hanyavî olduğuma şahiddir

Zeylimin târîhidir nazm-ı Girid (Nûrî, d: 34b)

Nûrî, elli sekiz yaşında, 18 Safer 1230/ 30 Ocak 1815 tarihinde Pazartesi günü Hanya’da vefat etmiştir. Vefatına Vehbî aşağıdaki tarihi düşmüştür:

Seb’ a-i seyyâreveş geldi mücevher târihi

Lücce-i nûra garîk ola o rûh-ı enveri

Fî 17 Safer Sene 1230 (Yakıt, 2003: 239)

Kaynaklarda Nûrî’nin ailesi hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Sadece babasının Kolağası Ahmed Bey olduğu kaydedilmiştir (Tuman, 2001: 1110). Bilindiği üzere tezkirelerde şairlerin aileleri hakkında bilgi verilirken genellikle babaya dair bilgiler bulunur, bazen kardeş nadir olarak da anneye değinilir (Tolasa, 2002: 41; Kılıç, 1998: 127). Annesinin Nûrî’den iki sene sonra yani H. 1232/ M. 1817’de vefat ettiği belirtilmiştir (Barbaroszâde: 150a). Babasının yetmiş yedi yaşında öldüğü ve annesinin de ondan kırk iki yıl sonra vefat ettiği düşünüldüğünde annesinin çok uzun süre yaşadığı söylenebilir. Bu sebeple Barbaroszâde’nin verdiği yukarıdaki bilginin doğruluğu kesin değildir.

Nûrî’nin Emetullah, Hamide ve Ahmed Said Bey olmak üzere üç kardeşi vardır. Nûrî üçünün de vefatına tarih düşmüştür. Dolayısıyla hayatta olan ve Nûrî’den sonra vefat eden kardeşlerinin de olma ihtimali vardır. Yine kaynaklarda Nûrî’nin evlendiği ama hiç çocuğu olmadığı kaydedilmiştir.

Nûrî hakkında yazılan iki terceme-i hâl de öğrenim durumu hakkında bilgi verirken onun çok iyi yetiştiğine değinmişlerdir. Kâmî Yahya Efendi, kaleme aldığı biyografide Nûrî ile babasının bilgi düzeyi arasında bağlantı kurmuştur (Kurtoğlu, 2006: 98; Kâmî: 237a-237b). Farsça, Arapça, Rumca mülemma şiirler ve Türkçe Rumca manzum bir lügat yazması onun ilmî yeterliliğini ortaya koymaktadır. Şair, ilmî seviyesini kendisi de dile getirmektedir:

Dü nüsha-ı hatıdır Nûrîyi eden me’zûn

Husûl-i ‘ilmine iki risâledir bâis (Nûrî, a: 124a)

Nûrî’nin mesleği kaynaklarda yeniçeri kâtipliği olarak geçmektedir (Kurtoğlu, 2006, 16; İnal, 1988: 1244; Tuman, 2001: 1110; İntibah, 1881: 33). Aynı zamanda kendisine zeamet olarak verilen ve Kandiyе’nin Moros köyünde bulunan çiftlikle de meşgul olmuştur (Kâmî: 238a).

Nûrî, Celvetiliğe Şeyh Salacızade Mustafa aracılığıyla intisap etmiş ve kendisinden hilafet almıştır (Kurnaz ve diğerleri, 2001: 9). Salacıoğlu, Nûrî’ye hitaben yazdığı “hilafetnâme” ve “vasiyetname” ile ona irşat vazifesi vermiştir (Kurnaz ve diğerleri, 2000: 68-

70; 2001: 9). Nûrî, tarikate sadece intisap etmekle mi yetindi ya da intisap ettiği yolda bir görev aldı mı? Bu konuda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Çünkü o, tasavvufi kişiliğini şiirine fazla yansıtmayan bir şairdir.

Nûrî'nin “Divan (Aydın, 2015), Tezkîre-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid (Kurtoğlu, 2006; Sariyannis, 2007: 79-99), Tuhfe-i Nûriyye (Nûrî, ç; Nûrî, b), Tezyîl-i Nûriyye (Nûrî, f; Nûrî, g), Tarîkü'l-ihţisâr (Nûrî, e: 36a- 36b), Târîh-i Girid (Nûrî, c) adlarında nüshaları tespit edilen altı eseri vardır. Nûrî'nin biyografisini yazan Barbaroszâde Şakir, “Divân-ı meşhûru ve sekiz cild kadar Mesnevî-i Şerîf Şerhi ve Kasîde-i Irakî Şerhi ile Târîh-i Giridi cem' ü te'lîfi ve tasnîf eylediği Cografya ve nice Kelâm-ı Evliyâ'ullah Şerhi ile bunca lâyiha ve sânihaları kemâlât-ı hakîkiyyesine şühûd-ı ‘udûldür.” demektedir (Barbaroszâde: 148b). Bu kayıttan Nûrî'nin nüshaları tespit edilemeyen başka eserlerinin de olduğu anlaşılmaktadır.

B. Nûrî Divanı'ndan Girit'e Dair Yansımalar

1. Coğrafi Özellikler

Akdeniz'de Kıbrıs'tan sonraki en büyük ada olan Girit, Batı dillerinde Krete, Creta şekillerinde yazılır. Araplar ise İkritiyye, Akritiş, İkritiş adlarını kullanmışlardır (Tukin, 1996: 85). Nûrî de Girit'in ada olduğunu belirtmektedir:

Dahî kundakdadır ol **tıfl-ı Girid** olmazsa

Haylî kundak bırakır Kal'a-yı Hanya tutuşur (Aydın, 2009a: 642)

Tarıma elverişli toprağı az olan adada çok sayıda dağlık alan vardır (Ulum, 1286: 630). Üzerinde fazla bitki örtüsü bulunmayan bu dağlar aynı zamanda birer taşlık gibidir:

Bu **senglâh-ı Girid** içre oldugum yegdir

Zararsız eylesem iş'âl nâr-ı sûzânı (Aydın, 2009a: 159)

Dağlar adanın kuzey kesiminde kademeli olarak denize paralel bir şekilde uzanmaktadır. Güneyde ise denize dik durumdadır. Bu sebeple kuzeyin yani Hanya, Kandiye ve Resmo şehirlerinin bulunduğu tarafın iklimi güneye göre daha yağışlı ve güzeldir. Nûrî de Hanya ve Kandiye'de yaşadığı için Girit'in havasının, suyunun iyi olduğunu belirtmektedir:

Mu'tedil âb u hevâsı cennet-âsâdır Girid

Rûm içinde ya'nî bir iklîm-i ra'nâdır Girid (Aydın, 2009a: 160)

Her tarafı denizle çevrili bir adada yaşayan Nûrî şiirlerinde deniz hayvanları ve denizcilikle ilgili terimlere yer vermektedir:

Bir çürük köhne köpek lâşesi kokmuş murdâr

Ahtapot yüzlü uyuz mürde gibi pejmürde

Hanyanın ez-cümle burc-ı fânûsu dîvârları

Münhedim olmuş yıkılmışdı **suya lenger** gibi (Aydın, 2009a: 183)

Muhîti-î ‘ışka salarsan **sefine**-i hûşu

Gözet ki düşmen-i sevdâ ederse **korsanlık** (Aydın, 2009a: 754)

Girit’in başlıca şehirleri arasında Kandiye (Heraklion), Hanya, Resmo (Retimnon), Esfakye ve Laşit’i sayabiliriz. Nûrî’nin çeşitli sebeplerle divanına aldığı başlıca şehirler, karyeler, nahiyeler aşağıdaki beyitlerde görülmektedir:

Menba‘-ı zümre-i erbâb-ı suhendir **Hanya**

‘Andelîb-i suhenin rûhuna tendir **Hanya** (Aydın, 2009a: 870)

Giride mahz-ı hayr u meymenetdir şübhemiz yokdur

Ki Konyadan şeref bulmuş serâyı şehir-i **Kandyenin**

Türbetü’l-cinândır hâk-i mezâr-ı enveri

Şehr-i **Resmodur** Giride şübhesiz hayru’l-bikâ‘

Habbezâ cân-bahş imiş serv-âb-ı âb-ı **Rafyolun**

Menzil-i zevke güşâde bâbı âb-ı **Rafyolun** (Aydın, 2009a: 160)

Çekerim haylî ‘azâb **Mornezde**

Ugradım çâre nedir bir köyle

Nevâzişkâr idi divânegâna nânı meydânda

Niçe yıllar **Keyeso** nâhiyesin tutdu in‘âmı (Aydın, 2009a: 161)

Elli yıldan mütecâviz mi değil **İzdin**

Hâne-i devleti mizyâf-ı garîbân her ân (Aydın, 2009a: 332)

Nâhiye-i **Aykoronda** kocamış eski sefh

Hânedândan geçinir zannı ile lâ-teşbîh (Aydın, 2009a: 536)

Bu gice karye-i **Çömlekçi**de varıp yatalım

Eşkiyâ mecma‘ına sonra gidip de çatalım (Aydın, 2009a: 538)

Topçular toplar ile gitdi **Kaliyos** koyuna

Muntazır emre ki varsınlar o nâ-kes kûyuna

Yeniköy kurbuna vardıkda nüzûl etdi biraz

Eşkiyâyı sorarak köylüye hem kıldı nemâz (Aydın, 2009a: 539)

Oradan nehzat edip sürdü dilrâne o at

Kılaki karyesine etdi teveccüh bi'z-zât (Aydın, 2009a: 541)

Hem **Sarâyılıya** varıp yakdı iki hâneleri

Karye-i **Kanyaya** ric'at ederek geldi beri

Geldi **Fıstıklıya** ammâ iki gün oldu çü kış

'Askere oldu yakîn yerlere varsın kış kış (Aydın, 2009a: 542)

2. Yetişen Ürünler, Yiyecek ve İçecekler

Halkıyla iç içe yaşayan, çiftliğinden gerekli verimi alamadığında şiiirleriyle halkının durumuna tercüman olan Nûrî, Girit'te yetişen ürünleri de divanında zikretmektedir. Girit hakkında bilgi veren bir makalede “Girit'in başlıca hâsılât-ı arzıyyesi şunlardır: Zeytin, ipek, şarap, kuru üzüm, yün, portakal, limon, bal, balmumu, badem. Pamuk ve keten dahi zer olunur.” (Ulum, 1286: 632) denilmektedir. Şemsettin Sami, ek olarak kahve, buğday, arpa, çavdar, yulaf, mandalina, fasülye, nohut, bakla, tütün, armut, ceviz, kiraz vd. ürünleri saymaktadır (Şemseddin Sâmî, 1896a: 3852).

Halkın geçim kaynağı arasında, zaman zaman çıkan savaş ve isyanlarla sekteye uğrayan, zeytin yetiştiriciliği büyük öneme sahiptir. Zeytinyağı ve sabunu Osmanlı döneminde ihraç edilen ürünler arasındadır. Kâmusu'l-Alâm'da 1891 yılında Hanya'da yedi sabun fabrikası ve Kandiye'nin önemli ihracat maddeleri arasında zeytinyağı olduğu kayıtlıdır (Şemseddin Sâmî, 1891: 1919; 1896b: 3698). Bu kadar yaygın olmasa da zeytinyağı ve sabun üretiminin Nûrî zamanında da varlığı kesindir:

Ebnâ-yı dehre söyleme esrâr-ı 'ışkı kim

Andıkları ya **sâbûn** veya **dühn-i zeyt** olur (Aydın, 2009a: 667)

Şair, Târîh-i Girid adlı eserinde “Girid cezîresinin îrâd-ı 'azîmi ve mahsûl-i cesîmi revgan zeyt olduğu ...” şeklinde başlayan cümlesinde zeytinin revgan cinsinin daha yaygın ve meşhur olduğunu belirtmiş, divanında da bulunan aşağıdaki iki beyti iktibas ederek cümlesini tamamlamıştır (Nûrî, c: 10a).

Revganlar erdi mertebe-i 'itr-ı şâhîye

Âmed-şüd-i sefâ'in-i tüccâra kim bakar

İksîre hem-ser oldu Giridin lapantası

Kîmyâ dahı olursa diğerkâra kim bakar (Aydın, 2009a: 698)

Aşağıdaki beyitlerde de Girit'te üretimi yapılan bal, kahve ve akik taşının meşhur olduğu ifade edilmektedir:

Engübîn-i Giriddir sühanım

N'eyleyim kand ü sükker-i Şâmı (Aydın, 2009a: 906)

Giridin ehl-i dili lâ-yı bâde-i Resmî

Değişmez a 'aselin olsa da musaffâsı (Aydın, 2009a: 910)

Bunda neş'et eder ey sâkî 'akîk-i seyyâl

Kahve-i bâde-i gül-renge Yemendir Hanya (Aydın, 2009a: 870)

Haste-i derd-i fikr-i fâsid için

Misli yok bir 'ilâcdır **kahve** (Aydın, 2009a: 939)

Girit'te tütün yetiştiriciliği de vardır. Özellikle "Resmo'nun tütünü mahallince makbuldür (Şemseddin Sâmî, 1896a: 3854)." Kendisi de tütün içtiğini söyleyen Nûrî, bir gazeline redif olarak tütünü seçmiştir:

Dem-be-dem içse n'ola sâkî-i mestâne **tütün**

Yakışır 'asr-ı dil-ârâyîde hûbâna **tütün** (Aydın, 2009a: 164)

Meyvelerden üzüm, kiraz, elma, şeftali, portakal; kuruyemişlerden fındık, badem ve ceviz Nûrî Divanı'nda isimleri sayılan diğer yiyeceklerdendir:

Bir tâze **kirâs**-ı aldır ammâ leb-i Kanber

Bir **sîb**-i sefid 'inebdir ol gabgab-ı Kanber (Aydın, 2009a: 174)

Şifâdır Nûrî-i mahmûma hanım

Müeyesser olsa **şeftâlû**-yı Kanber (Aydın, 2009a: 706)

Dil şerha şerhadır elem-i hecr-i yârdan

'Aynıyla **portakal** gibidir dilim dilim (Aydın, 2009a: 820)

Fındıkcı olma bir ola yârin çü magz-ı **levz**

Kalbinde verme yer ikiye sen **ceviz** gibi (Aydın, 2009a: 908)

Nûrî Dîvânı'ndaki yiyecekler arasında daha çok meyveler bulunmaktadır. Bununla birlikte farklı gıdalarla da karşılaşmaktayız. Börülceye benzeyen bir fasülye türü olduğunu öğrendiğimiz mâş ve ekmek çeşidi olan sürencam bunlar arasındadır:

Taş olur mi'dede agrıdır **mâş**

Hikmet ü tıbbâ mugâyirdir **mâş**

Hacerü'l-esved-i hâlin o bütün öpdüm ben

Agzıma çâşnî-i **kurs-ı sürencân** geldi (Aydın, 2009a: 173)

3. Giyim Tarzı

Çevresindeki hemen her konuyu şiir dünyasına taşıyan Nûrî, Girit'teki kılık kıyafetten, giyim tarzından da haber vermektedir. Bu beyitlerde şair Girit'te Türklere has yeşil kadife olduğunu, adadaki Ermeni veya ruhbanların mavi elbiseyle gezindiklerini söylemektedir:

Sipihrin atlâs-ı mâ'îden ise câmeleri

Bizim yerin de efendi **yeşil katîfesi** var (Aydın, 2009a: 689)

Mâ'î ferâceyle her dem 'âlemi gezmek neden

Bilmezem ben **Ermeni** mi yohsa bir **ruhbân** mısın (Aydın, 2009a: 836)

Yine Nûrî Dîvânî'nda perniyan, ipekli, harvanî, istüfa, gezî, istebrak, kar yağdısı gibi kumaş çeşitlerini görmekteyiz (Gürsu, 2002: 367- 370).

Perniyân-ı ruhlarında sanma ol şûhun çiçek

Bir musanna' kâse-i şâhânedir mercânlıdır (Aydın, 2009a: 169)

Şu köylü dil-beri medh etme etme horyadlık

Mülâyemetli bezin şeh-r-eh-i **îpeklisidir**

Harvânî-i mutavvel-i nazmı yanında bu

Bir muhtasarca ma'nî-yi tenge kubûrdur

Nûrî kumâş-ı şi'rin ola sâde dâ'imâ

İstüfa gibi 'âlemi var mı tekellûfün (Aydın, 2009a: 170)

Döndü gül-i sûrîye yüzüm 'illet-i teb mi

Yohsa sarı bir top **gezî** kâr-ı Hâleb mi (Aydın, 2009a: 425)

Niçün **kar yağdısı çiçekli** giyer bu hevâlarda

Şu **Keşmirî** binişler kızlara hep sıklet-efzâdır (Aydın, 2009a: 690)

Kâlâ-yı vuslat **akmişenin** dil-berisidir

Sîm ü zer-i sirişk ile dil müşterîsidir (Aydın, 2009a: 171)

Bazı kumaş çeşitleri ise hammaddesi veya dokuma şekliyle değil de üretildiği şehrin adıyla anılmaktadır:

Bu nevin o reng unutturdu **kumâş-ı Şâmı**

Nûriyâ sen de bu kâleyle bezet endâmı (Aydın, 2009a: 395)

Bir degirmi basma **Top-hâne** işi kâfi ana
Kîse-i ma‘hûdun eskitdi gâyet dibekligin (Aydın, 2009a: 767)

Ruh-ı müceddidi gûyâ **Haleb çiçeklisidir**
Ya **Hind kâlesinin** penbe bir beneklisidir (Aydın, 2009a: 689)

Kumaşın biçilip dikilmesiyle elde edilen kıyafetler de Nûrî Divanı’nda işlenmektedir. Kabâ, gömlek, fes, başlık, sebz-ser; kadınların başörtüsü olarak kullandığı dülbent, şal, bürüncük bunlardan birkaçıdır:

O semen pîrehene uymuş o **fetvâyî kabâ**
Şâh-ı hûbân-ı cihândır u ‘aleyhi’l-fetvâ (Aydın, 2009a: 130)

Üstûfe-i visâli anın **nîm-ten** midir
Endâmıma o kâle-i ser-â-ser midir ‘aceb

Dalfes gerek o tâze kız oğlan lâleveş
Mânend-i lankoroz kocayanlar hotuzludur (Aydın, 2009a: 172)

Mest-i müdâm olmada ol yâr-i **sebz-ser**
Cevr eylemekde ‘âşika gaddâr-ı **sebz-ser** (Aydın, 2009a: 685)
Çatlak kenârlı bez o **dülbend** ile bir mi
Şu mug-beçeden çevrelik al işte degirmi (Aydın, 2009a: 911)

Ruhsârına bak hattı **yeşil şâl**ına uymuş
Şâhı dahı gül gibi ruh-ı âline uymuş (Aydın, 2009a: 732)

Bir **bürüncük** penbedir yârin değişmem haddini
Vâ‘izim vasfında itrâ etme istebrakları (Aydın, 2009a: 960)

Nûrî’ye göre döneminin en kıymetli kıyafet ise kâkum adlı yırtıcı bir hayvanın derisinden yapılan kürktür:

Subh u ikbâl ufuk-güstere benzer **kâkum**
Çihre-i dil-beri etdikçe münevver **kakım** (Aydın, 2009a: 304)

4. Bayramlar

Dinî veya millî açıdan özel önemi olan günlere bayram denilir. Bu bakımdan her milletin kendine has bayramları vardır. Bayram, Divan şiirinde Arapça karşılığı olan “îd” kelimesiyle yer almaktadır. Genellikle gerçek bayram olarak değil de aşğın sevgiliyi gördüğü, ona kavuştuğu gün olarak işlenmektedir. Bunun yanı sıra özellikle kasidelerde gerçek anlamıyla kullanıldığı yerler de vardır. Nûrî Divanı’nda başlığı “İdiyye” olan bir kaside, bir tahmis, redifi “îd” olan iki gazel vardır.

Bî-dâr olan gönülleredir inşirâh-ı ‘îd

Gûyâ ki subh-ı rûz-ı kıyâmet sabâh-ı ‘îd (Aydın, 2009a: 624)

Mâhlar içinde sa’îd ü şeref-efzâdır ‘îd

Zümre-i ehl-i dile mekremet-ârâdır ‘îd (Aydın, 2009a: 629)

İslâmiyet’te Ramazan ve Kurban olmak üzere iki bayram vardır. Bayramlarda devlet büyüklerine sunulan kasideler dolayısıyla hediye alınır, gezintiye çıkan güzeller, sevgililer doya doya seyredilir. Bu sebeple şaire veya aşğa iki kere bayram olur. İnsanların birbirlerine karşı hoşgörülü davranması, küskünlerin barışarak birbirlerini affetmesi, küçüklerin büyüklerin ellerinden öpmesi bayramın getirdiği güzellikler arasındadır:

Mestâne revişlerle bu âsâr-ı nevînîm

Nev-tarz u zemînîm

Be-cid ise de ‘afv eder evvelki nazarda

‘îd-ı ramazândır (Aydın, 2009a: 703)

Edeble **destin** öpüp ol ferîd-i devrânın

Kemîneden ede tebrîk-i mâh-ı ‘îd-i sa’îd (Aydın, 2009a: 176)

Yine baharın gelişini ifade eden Nevruz da halk arasında eğlencelerle kutlanmaktadır:

Erdi yine **nev-rûz** ki ‘îd-ı dil ü cândır

Ser-mâye-i cân zîver-i bâzâr-ı cinândır (Aydın, 2009a: 223)

5. Seferler ve Savaş Sahneleri

Nûrî Divanı’nda bu konuda fazla örnek bulunmamaktadır. Vezir Hacı Osman Paşa’nın Hanya’da nizamı sağlaması ve eşkiyayı cezalandırması hakkında bir mesnevi vardır. Nûrî, “Fatiha” okuyarak sefere çıkılması; eşkiyanın kaçması, takip edilmesi, yakalanması ve idamla cezalandırılması sahnelerini detaylı olarak anlatmaktadır:

Eşkiyâ havfa düşüp taşra karâr eylediler

Kimi gurbetde kimi kûyda karâr eylediler

Biri ammâ ki tutundu ramazânda nâ-gâh
Vakt-i iftârda bir top ile olmuşdu tebâh (Aydın, 2009a: 535)

Tutulup altı yedi zûrbâ eli bağlı idi
Kan u hırsızlık ile altısı da suçlu idi

Vermedi rûy-ı emân cümleyi ber-dâr etdi
Zeytûn agaçlarına asmalar izhâr etdi (Aydın, 2009a: 541)

5. Salgın Hastalıklar ve Ölüm

Nûrî'nin yaşadığı dönemde Girit'te salgın hastalıklar görülmektedir. Veba ve humma gibi salgınlar sebebiyle vefat edenler olmuştur. Nûrî'nin arkadaşı Kâmî de divanında Girit'te veba salgını olduğunu ve çokların bu salgından vefat ettiğini kaydetmektedir (Akyol, 2005: 61). Bunlara ek olarak diğer hastalıklar da şiire konu olmuştur:

Haylî telâş verdi **vebânın** sıkındısı
Hayfâ cihâna toldu Giridin yıkındısı (Aydın, 2009a: 888)

Hummâ-yı gamda kalmadı temmûz 'ışk ile
Pervâne gibi yanmada dil sûz-ı 'ışk ile (Aydın, 2009a: 181)

Hastalıklar haricinde de ölüm sebepleri vardır. Diğer divanlara göre biraz daha yakın döneme ait olan Nûrî Divanı'nda intihar ederek veya tüfekte vurularak gerçekleşen ölümler görülmektedir:

Dâr-ı fenâda vüs'at olmadığını sezdi
Bir **iple** sevb-i 'ömrün bî-çâre vardı kasdı

Târîh-i fevtin etdim bu mısra' ile i'lân
Bektaş Efendi nâ-geh eyvâh **kendin asdı** (Aydın, 2009a: 181)

Cenk edip yolda gelir merhûm
Oldu mecrûh-ı **tüfeng-i** a'dâ (Aydın, 2009a: 182)

6. Rüşvet ve Faizcilik

Osmanlı Devleti'nin yıkılma sebepleri arasında hiç şüphesiz paranın önemli bir rolü vardır. Nûrî'nin parayla ilgili beyitlerinde; devlet adamlarının parası olanlara itibar göstermesi

ve devlet dairelerinde rüşvetin geçerli akçe olmasıyla karşılaşmaktayız. Nûrî, gerçi eskiden de rüşvet vardı fakat dürüst insanlar da vardı diyerek az sayıdaki iyi insanların da kalmadığından şikâyet etmektedir:

Zekâtı çokça veren agniyâyı medh eyler

Kalenderânadır ancak mezemmet-i vâ'iz (Aydın, 2009a: 182)

Gerçi sâbıkda **irtişâ** var idi

Bulunurdu bir **er** velî çün kül

Gidicek **er** kalıp **tişâ** lafzı

Mâddesi yakdı halkı eyledi kül (Aydın, 2009a: 939)

‘Âlem-i ma‘deleti tutdu **fireng-i rüşvet**

Bu ‘asırlarda değil mey-kededen mahkeme kem (Aydın, 2009a: 810)

Girit’te paraya dayalı bir diğer hastalık da faizciliktir. Faize bulaştığı için zorda olan şair, yoğurtun uyku getirici özelliğine değinerek, elli okka yoğurt içse yine de uykusunun gelmeyeceğini belirtmektedir:

Mâ-melek gitdi **fâ’ize** eyvâh

Ne cihet kaldı ne akar u ne yurt

Uyanık oldu intibâha ne söz

Uyku yok içsek elli kıyye yogurt (Aydın, 2009a: 1127)

7. İslâmî Hayat ve Tarikat

Hanyalı Nûrî, Salacıoğlu Mustafa’dan hilafet alarak Celvetiliğin Girit’teki temsilcisi olmuştur. Tasavvufî içerik az olmakla beraber bazı şiirlerinde İslâmîyet’e dair unsurlar işlenmekte, din büyüklerine methiyeler sıralanmaktadır. Özellikle 313 peygamberin isimlerini saydığı mesnevisi, Nûrî Dîvânı’nı içinde en fazla peygamber ismi tespit edilen divan konumuna getirmektedir (Aydın, 2009c: 183).

Haklarında şiir yazılan din büyükleri arasında dört halife, Hz Hasan, Hz Hüseyin ve tarikat büyükleri gelmektedir. Hanyalı Nûrî, kendisi Celvetî olmakla beraber Bektaşîliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli’ye ve Mevlevîliğin kurucusu Mevlânâ’ya da methiyeler yazmıştır:

Merd-i merdân-ı Hudâdır **Hâcî Bektaş Velî**

Reh-ber-i râh-ı hüdâdır **Hâcî Bektaş Velî** (Aydın, 2009a: 91)

Hokkadır sırra femi Hazret-i **Mevlânânın**

Lâyü‘addır hikemi Hazret-i **Mevlânânın** (Aydın, 2009a: 279)

8. Rum Halka Hoşgörü

Şairlerin etrafında toplandığı Hanyalı Nûrî, halk nezdindeki yerini dikkate alarak - kendisi de Celvetî halifesi olmakla beraber- Girit'teki tüm tarikatlara eşit mesafede durmuştur. Bu insana insan olduğu için değer veren hoşgörü ortamından Rumlar da istifade etmiştir.

Girit'in Osmanlı tarafından fethedilmesiyle adada Türk nüfus artmaya başlamış, buraya yerleşenlerin çocukları, torunları zamanla Girit'i vatan olarak görmüşlerdir:

Hod-be-hod fikr eylerim hâlim Giride ben garîb

Kimse bilmez derdimi etdim vatanda igtirâb (Aydın, 2009a: 271)

Girit'ten farklı bir coğrafyada yaşamak onlar için artık imkânsızdır:

Giridden edemem gayrı bir mahalle sefer

Beni şu silsile-i tâk ile ki bagladılar (Aydın, 2009a: 966)

“Türkler Girit'e girdikleri günden itibaren yerli halkın din ve mezhep işlerine karışmamış, ana dillerini kullanmalarına izin vermişlerdir. Ayrıca, ihtida eden Rum kadınlarıyla yapılan evlilikler sonrası doğan çocuklar, annelerinden dolayı Rumca eğitim ve terbiye aldıklarından adada konuşulan yaygın dil Türkçe değil Rumca olmuştur (Tukin 1945: 196).” Dolayısıyla şiirlerde Rumca kelimeler kullanılmış, Rumca öğrenmeye vesile olması için Rumca-Türkçe sözlükler yazılmıştır. Adada bir arada yaşamak beraberinde evlilikleri de getirmiştir. Aynı coğrafyada bulunmanın ve aynı denizi kullanmanın yanında akrabalık bağlarının da oluşması karşılıklı bir hoşgörünün oluşmasını sağlamıştır. Çünkü inanç ve kültür noktasında birbirlerinden farklı olsalar da Girit'te yaşanan salgın hastalık, doğal afet veya sosyal düzeni tehdit eden sıkıntılar herkesi etkilemiştir.

Hanyalı Nûrî, gerek sunduğu kasidelerdeki isteklerinde gerekse dua bölümlerinde Girit'te yaşayan herkesi bir bütün olarak görmüş, Müslüman olmayan halkı da dualarına dâhil etmiştir:

Yâ Rab Giride bâ-husûs Hanya'ya verme hiç keder

Cümle ahâlîsi ola lutfunla her dem şâd-kâm (Nûrî, b: 31a)

Divan Şairleri, inanç noktasında gayr-ı Müslimleri tenkit edici herhangi bir konuya şiirlerinde yer vermemişlerdir. Hoşgörü diyebileceğimiz bu durumu en güzel şekilde yine Hanyalı Nûrî'nin divanında görmekteyiz. Şair, Rumlarla ortak paydada buluşmak gayretiyle Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem üzerine yemin etmektedir. Bilindiği gibi bir şeye yemin edileceği zaman üzerine yemin edilecek şeye ya da isme iki tarafın da değer vermesi gereklidir. Bu sebeple Müslümanlar tarafından yaygın olarak bilinen ekmek, Kur'an veya Hz. Muhammed'in annesi veya eşleri üzerine yapılan yeminler tercih edilmemiştir. Her iki toplumun da kutsal gördüğü Hz. Meryem ise doğru bir tercih olmuş, böylece Rum halkı da anlatılanlara ortak edilmiştir:

Rûh-ı revân-ı Meryem Anaya yemîn edem

Kim ol bütün hulûs-veriyim bî-riyâsıyım (Aydın, 2009a: 793)

Rumlarla iç içe yaşamasının etkisiyle olsa gerek İlyas peygamber şiirde Batı kültüründeki ismiyle yani “İliya olarak geçmektedir. Şair, Hz. Ali’den bahsederken belki Rumların da tanınmasını istediği için ona İliya diyerek hitap etmektedir:

Yâ ‘Alî yâ İliya bâbü’l-hasen bâbü’t-türâb

Yâ veliyy’ullâh yâ ‘allâme-i faslu’l-hitâb (Aydın, 2009a: 593)

Şair, diğer taraftan Hanya fatihlerinin çocuklarından oluşan neslinin her ferdi gibi, Rumlardan ihtida eden, yani Müslümanlığa geçen kişiler olduğunda sevincini yine şiirlerle dile getirmektedir. Biat-ı Ahmed Efendi başlıklı tarih şiirinden bazı beyitler aşağıdadır:

Hakka şükür ki Ahmedimiz müslümân olup

Erbâb-ı vahdet ile ne hoş ülfet eyledi (Aydın, 2009a: 1005)

Bu konu, Giritli diğer şairlerin eserlerinin de incelenmesiyle bir makalede incelenmiştir (Aydın, 2012: 865-882).

9. Şairler

Girit’te yetişen şairlere dair Tezkîre-i Şu’arâ-yı Cezîre-i Girid adlı eserinde yirmi şairin biyografisini kaleme alan Hanyalı Nûrî Dîvânı’nın önemli özelliklerinden biri de değişik sebeplerle doksan civarında şairin ismini içinde bulundurmasıdır. Bu şairlerden sekizi için bilgi edinilebilecek tek kaynak ise Hanyalı Nûrî Dîvânı’dır. Girit hakkında yapılan çalışmalarda tespit edilen Giritli şairler tablosu ise şöyledir:

Tablo 1: Giritli Şairler Listesi

		Divan (Aydın, 2009a)	Tezkire (Kurtoğlu, 2006)	Giritli Divan Şairleri (Kılıç, 2004)	Giritli Şairler (Sevgi, 1994)
1	Aşkî			X	
2	Aziz Ali Efendi	X	X	X	X
3	Bedrî Ahmed Efendi		X	X	X
4	Besîm Efendi		X		X
5	Cezbî Ahmed Efendi		X	X	X
6	Cürmî	X			
7	El-Hâc Hâfız Abdulhamid Efendi		X		X
8	El-Hâc Mehmed Efendi-i Taşkendî		X		X
9	Fâiz	X			
10	Fehim			X	
11	Fehmî			X	
12	Hafız Paşa	X			
13	Hâtem Efendi				X
14	Hıfzî İbrahim Efendi	X	X	X	X
15	Hıfzî Paşa	X			

16	Hikmetî Ahmed Efendi	X	X	X	X
17	İffet			X	
18	İzzet			X	
19	Kâmî Yahyâ Efendi	X	X	X	X
20	Lebîb Efendi	X	X	X	X
21	Me'âbî Ahmed Efendi		X	X	X
22	Mîrî Emîn Bey		X		
23	Muhtar			X	
24	Mustafa			X	
25	Nahîfî		X		X
26	Nakşî	X			
27	Nâmî	X			
28	Nâşid Beg Efendi		X		
29	Nûrî	X	X		X
30	Râcî			X	
31	Râcîh Efendi				X
32	Râşid Efendi			X	X
33	Resmî Ahmed Efendi			X	
34	Resmî Ali Efendi			X	
35	Salacızâde Mustafa	X	X	X	X
36	Sâmî Ebubekir Paşa		X		
37	Seyyid Hasib Mustafa Paşa	X			
38	Sırrî Paşa			X	
39	Şefik Efendi				X
40	Şerîf Ağa	X	X		
41	Şeyh Gâlib Efendi		X		
42	Vâcid Efendi		X		
43	Vehbî	X			

Girit sahası edebiyatına dair yapılacak yeni çalışmalarla bu sayı artacaktır. Hasan İlmî örneğinde olduğu gibi tablodaki kaynaklarda geçmeyen fakat hakkında bilgi tespit edilebilecek başka şairlerin de olacağı muhakkaktır (Avcı, 2014).

10. Halktan İnsanlar

Divan şiirinde ebced sistemiyle tarih düşürme çok yaygın olarak görülmektedir. Arap harflerinin alfabetik olarak değil de başka bir sıralamaya göre yan yana yazılmasıyla sekiz farklı kelime oluşturulmuş. Her harfe rakamsal bir değer verilmiş. Böylece herhangi bir ismin harflerinin rakamsal değerlerinin toplanmasıyla o ismin ebced değeri ortaya çıkmaktadır.

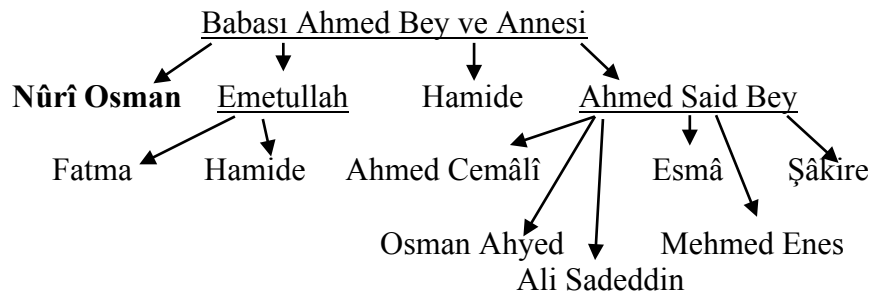
Hanyalı Nûrî Divanı'nda ebced hesabının kullanılmasıyla oluşturulan tarih şiiri sayısı iki yüz seksendir. Bu şiirler; ölüm, doğum, düğün, teşrif, görevde yükselme, azledilme, sürgün, okuldan mezun olma, bir kitabın yazımının tamamlanışı, sakal bırakmak, liman veya

bina tamiri gibi değişik amaçlarla yazılmışlardır. Sosyal hayatı günümüze yansıtan ve tarihe tarihçi olmayanların gözüyle ışık tutan bu şiirler, Girit'te şairin çevresindeki yaklaşık 300 insan hakkında geniş bilgiler vermektedir. Öyle ki tarih şiirlerinden hareketle Hanya'daki bazı ailelerin şeceresi bile çıkarılabilmektedir. Bu konuya açıklık getirmesi açısından tarih şiirlerinden hareketle Nûrî'nin soy ağacını şöyle tablolaştırabiliriz:

Tablo 2: Hanya'lı Nûrî'nin Aile Şeceresi (Aydın, 2009a: 17)

Tablo 2: Hanya'lı Nûrî'nin Aile Şeceresi (Aydın, 2009a: 17)

Yukarıdaki tablonun oluşturulmasında; babası, kardeşi Ahmed Said Bey, kız kardeşleri Emetullah ve Hamide, yeğenleri Fatma, Hamide, Esmâ ve Şâkire haklarında yazdığı tarih şiirlerden faydalanılmıştır. Hep vefatları dolayısıyla yakınlarından söz eden Nûrî, yeğeni Ahmed Cemâlî'den ise farklı bir şekilde bahsetmektedir: Hanya Müftüsü Ömer Said Efendi'ye gönderdiği şiirle; yeğenini talebeliğe kabul etmesini rica etmektedir.

Hanya'lı Nûrî Dîvânı'nda bulunan 280 tarih şiiri detaylı olarak incelendiğinde; hem burada isimleri geçen 300'e yakın Giritli ve aile çevreleri hem de Girit'e dair daha başka unsurlar ortaya çıkacaktır.

Makalenin uzunluğu dikkate alınarak, araştırmacıların istifadesine sunulmak amacıyla; Hanya'lı Nûrî Dîvânı'nda adı geçenler alfabetik olarak aşağıya kaydedilmiştir. Haklarında tarih şiiri bulunan aile fertlerinin isimleri de altlarındadır:

-A-	
Abdi Ağa Eşi Meryem	Ahu Baba Osman Ağa
Abdi Efendi	Ali Mustafa Ağa
Abdulkadir	Kızı Havva
Zevcesi Emetullah	Ali Reiszade Hacı Mehmed Ağa
Abdullah Paşa	Ali Usta
Abdülaziz Bey	Ali Zaki Hüseyin Ağa
Ağako Ahmed Ağa	Ali Zaki Şerif Ağa
Kızı Züleyha Naile	Kızı Hatice
Ağakozade Hasan Ağa	Oğlu Seyid İbrahim Edhem
Eşi Atike	Aşçı Hacı Musa Usta
Ağazade Hacı Hüseyin	Attarzade Mehmed Ağa
Ahmed Efendi	Ayişe Binti Hatice
Ahmed Paşa	Azmoğlu Kethüdası Bektaş Efendi
Ahmedzade Mehmed Ağa	

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

-B-	
Bali Hacesi Ali Barbarosozade Ali Ağa Oğlu İbrahim Edhem	Berkevi Mehmed Efendi Boyacıozade Mustafa Ağa Börklü Mehmed Efendi
-Ç-	
Çavuşoğlu Mehmed Ağa Çorumoğlu Hacı Osman Oğlu Ali Oğlu Mehmed Çömlekçi İmamı Sururi Ahmed	Çukadar Ali Oğlu Eşi Meryem Oğlu Mustafa Ağa Torunu Ömer
-D-	
Daussı Oğlu İbrahim Ağa Kızı Rukiyye Derviş Abdullah Paşa Derviş Ağa Eşi Asıme	Derviş Mustafa Ağazade Derviş Efendi Derviş Süleyman Alikagiller
-E-	
Ebu Bekir Efendi Kızı (İsmi belirtilmemiş.) Efendiozade Abdullatif Ağa El Hac Emin Efendi Emin Ağa Kızı Hanife	Edhem İbrahim Paşa Emir Osman Oğlu Şerif Mustafa Esad Efendi Etmekçiozade Molla Hasan
-F-	
Felek Dede	Ferhat Paşa
-G-	
Gaziyan Ağası Hacı Ali Bey	
-H-	
Hace Hafız İbrahim Efendi Hace Oğlu Kızı Âmine Hacı Ağakozade Hasan Ağa Hacı Ahmed Ağa Karalaki Hacı Ahmedzade Hacı İsmail Hacı Ali Ağa Hacı Çorbacı Ağa Kızı Meryem Hacı Efendi Eşi Hatice Kızı Neciyye Hacı Emin Efendi Eşi Fatıma Hacı Emin Mustafa Hacı Hasan Giritli Oğlu Osman Hacı Hüseyin Ağa Kızı Tütü Molla Ayişe Damadı Ahmed Bey Oğlu İbrahim Hacı İbrahim Ağa Eşi Meryem Oğlu Osman Said Ağa Oğlu Bekir Ağa 70	Hacı Mustafa Eşi Rukiyye Hacı Saka Molla Hasan Hacı Salih Efendi Oğlu Fevzi Efendi Hacı Süleyman Eşi Hatice Hacı Yahya Ağa Vekil Harcı Mehmed Ağa Kızı Hanife Hafız Mustafa Efendi Hafız Seyyid Mehmed Bey Hafız Süleyman Ağa Eşi Zehra Hafizzaade Hafız Zevcesi Âmine Hakkî Hacı Mehmed Paşa Halil İbrahim Haracîzade Hacı Mustafa Ağa Hasan Ağazade Halil Ağa Hasan Ağa Eşi Havva Eşi Meryem Kızı Eşi Rukiyye Damadı Bağeminizade

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Oğlu Mehmed Emin Hacı İsmail Ağa Kızı Ümmü Gülsüm Hacı Kanber Hacı Mehmed Ağa Oğlu Ahmed Bey Hacı Mehmedzade Hayrullah Seyyid Ahmed Hacı Musa Ağazade Sağır Hasan Ağa	Mustafa Ağa Oğlu İbrahim Hasan Bey Hasan Kethuda İbrahim Ağa Kızı Safiye Hattat Molla Ömer Hattat Yahya Kâmi Efendi Hıramizade Mustafa Ağa Hüseyin Ağa Eşi Aynî
-İ-	
İbrahim Ağa Eşi Zahide Kızı (ismi verilmemiş.) İbrahim Çavuş Eşi Atike İbrahim Emin Bey İmam Mehmed Efendi	İsmail Ağa Eşi Tütü Oğlu Ahmed Şükrü Kızı Meryem İsmet Efendi Oğlu Şefik İzzet El Hac Mehmed Paşa
-K-	
Kadri Paşa Kâmî Yahya Kansu Paşa Kapı İmamı Ömer Efendi Kızı Fatıma Karagöz Mehmed Ağa Oğlu Mahmud Karunoğlu İsmail Ağa Kasım Ağa	Kasımoğlu Mehmed Ağa Oğlu Ahmed Bey Oğlu Gümrük Emmini Hasan Ağa Kâtib-i Resmo Abdi Efendi Kâtip Tahir Kauroğlu Memiş Ağa Kurd Ağazade Mehmed Ağa Eşi Nahife Meryem Kurdoğlu Latif Ağa
-M-	
Maraşî Ali Paşa Mehmed Ağa Eşi Ayişe Sünbül Mehmed Ali Paşa Oğlu Ahmed Paşa Mehmed Paşa Mehmed Efendi Mehmed Efendi İbni Hacı Bedi Eşi Fatma Mehmet İzzet Paşa Molla Ali Molla Vehbi	Meryem Kadın Oğlu Küçük Ahmed Torunu Fatıma Muannikzade Hacı Yusuf Musa Paşa Mustafa Ağa Kolan Oğlu Bebeği Mehmed Tevfik Mustafa Hâce Efendi Eşi Saliha Müfti Ömer Said Efendi Müfti Efendizade Sufi Efendi
-N-	
Naib Abdullatif Efendi Naib İbrahim Efendi Oğlu Tahir	Numan Ağa Kızı Fatıma
-O-	
Osman Efendi Kayın Pederi Mehmed Ağa Eşi (isim belirtilmemiş) Oğlu Ali Oğlu Ömer Efendi Gelini Hatice	Osman Ağazade Süleyman Ağa Osman Paşa Oğlu İzzet Ahmed Bey
-Ö-	

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

Ömer Çavuş Eşi Cennet Kızı Hatice	
-P-	
Pişinzade Mustafa Oğlu Hüseyin Ağa Torunu Mustafa Ağa Oğlu İbrahim Ağa	
-R-	
Roba İbrahim Ağa Oğlu Mustafa	Rokalızade Hacı Osman Ağa Kızı Ayşe
-S-	
Said Bey Kızı Fatıma Salacızade Mustafa Hizmetçisi Şeyh Ali Salih Efendi Oğlu Derviş Efendi Oğlu Hafız Mustafa Saraylızade Oğlu Mustafa Ağa Gelini Afife Fatma Oğlu Abdullah Ağa Selim Ağa Kızı Kızı Âmine Damadı Kanberoğlu Ser-Cebe İbrahim Ağa Seydi Ağa Eşi Âmine	Seyyid Ali Eşi Ayişe Siyavuş Paşa Sol Kol Ağası Mehmed Emin Subuncuzade Oğlu Şerif Mehmed Ağa Suhte Ahmed Ağa Damadı Yusuf Ağa Biraderi Mustafa Ağa Oğlu Derviş Mehmed Ağa Oğlu Hüseyin Ağa Torunu Ahmed Kadri Torunu Mustafa Oğlu İbrahim Ağa Torunu İbrahim Edhem Torunu Ahmed Ağa Süleyman Baba
-Ş-	
Şair Alizade Oğlu Mehmed Emin Şakir Süleyman Şerif Süleyman Eşi Fatıma Şeyh Ahmed Karabaş Efendi	Şerifzâde Cürmî Oğlu Hasan Oğlu Mehmed Raşid Şeyh İsmail Baba Halvetî Şeyh Mustafa Karabaş
-T-	
Topçubaşı Ağa Kızı Ayşe	Tüccar Hacı Oğlu Hacı Hasan Ağa
-U-	
Usta Mahmud Oğlu Seyyid Hüseyin Molla Emin	
-V-	
Vani Mehmed Paşa Vasıf Ahmed Efendi Vekil Harcoğlu Molla Ali	Vesveseli Hafız Mustafa Efendi Veys Ağazade Veys Ağa Eşi Âmine
-Y-	
Yahya Ağazade Kızı Tütî Oğlu Ahmed Yeniçeri Hacı Ahmed Yerlüyan Ağası Müftizade İbrahim	Yerlüyan Başçavuş Mustafa Ağa Yusuf Ağa Eşi Aynî Eşi Ümmü Gülsüm Oğlu Ali

-Z-	
Zerko Mustafa	Zühdî Şeyh Ali

Sonuç

Doğu Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra ikinci büyük adası olan Girit, M. 1645–1913 yılları arasında iki yüz altmış sekiz yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Bu süre içerisinde 44 tane divan şairinin yetiştiği tespit edilmiştir. Bu şairlere ait çok sayıda manzum ve mensur eser vardır. Giritli şairlerden Giritli Aşkî, Hanyalı Kâmî, Hanyalı Nûrî, Sabrî ve Salacıoğlu Mustafa divanları üzerine akademik düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Salacıoğlu'nun Mesnevileri ile Hanyalı Nûrî'nin Tezkiresi de yayımlanmıştır. Diğer şairler hakkında yapılacak kitap, makale ve tez düzeyindeki çalışmalar, Girit'te bize ait olan daha pek çok kültür unsurunu ortaya çıkaracaktır, kanaatindeyiz.

Siyasi hayatın yanı başında, ondan etkilenen fakat çoğu zaman da beşerî duygularla adadaki ilişkilerin iyi bir düzeyde korunmasına çalışan sosyal ve edebî bir hayat daha vardır. Adadaki divan şairleri, Girit'teki halkı yakından ilgilendiren kılık kıyafet, üretilen ürünler, savaşlar, salgın hastalıklar, bayramlar gibi pek çok konuyu şiirlerine taşımışlardır.

Bu makalede Hanyalı Nûrî Osman kısaca tanıtılmış, Divanı'nda yer verdiği Girit'e dair unsurlar paylaşılmıştır. O dönemde değişik sebeplerle haklarında bilgi verdiği 300 civarında Giritli'nin isimleri alfabetik olarak verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akyol, İ. (2005), *Hanyalı Kâmî ve Divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Alper, K. (2005), *Giritli Aşkî ve Divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Avcı, İ. (2014), “Giritli Hasan İlmî ve Me’âlimü'l-Garâm Adlı Divançesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/1, Türkiye, s. 191-209.
- Aydın, A. (2009a) Abdullah Aydın, *Hanyalı Nûrî Osmân ve Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Aydın, A. (2009b), “Hanyalı Nûrî Dîvânı'ndan Hareketle Giritli Şairlere Ek”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 26, Niğde, Güz, s. 45-58
- Aydın, A. (2009c), “Hanyalı Nûrî'nin Kısa Mesnevisinde İsimleri Geçen 313 Peygamber”, *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi ve Araştırmaları Dergisi*, S. 4, Ankara, Bahar, s. 179-190.
- Aydın, A. (2012), “Divan Şairlerinin Girit'te Rumlara ve Rumcaya Yaklaşımları”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Ankara, Fall, p. 865-882.
- Aydın, A. (2015), *Hanyalı Nûrî ve Dîvânı*, (Cilt: I, 204 Sayfa; Cilt: II, 544 Sayfa; Cilt: III, 512 Sayfa; Cilt: IV, 340 Sayfa), Berlin/ Almanya.
- Barbaroszâde, Ş. (?), *Câmi-i Târîh-i Girid Sahib-Dîvân Giridî Hanyavî Nûrî Beg Efendi'nin*

- Terceme-i Hâli*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, TY. 205, v. 148b-150a.
- Bursalı, M. T. (2000), *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatçı), C. II, Ankara, s. 462.
- Gürsu, N. (2002), “Kumaş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul, s. 367-370.
- İnal, İ. M. K. (1988), *Son Asır Türk Şairleri*, C. III, İstanbul, s. 1244-1245.
- İntibah, (1881), “Terceme-i Hâl-i Osman Nurî Beg”, *İntibah Gazetesi*, 21 Ramazan 1298/ 5 Ağustos 1881, Numro: 33.
- İpekten, H. (1996), *Türk Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul.
- İsen, M. (1997), *Ötelerden Bir Ses*, Ankara.
- Kâmî Yahya Efendi, *Terceme-i Hâl-i Sahib-Divan Nûrî*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 2113, v. 236b-241a.
- Kılıç, F. (1998), *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara.
- Kılıç, F. (2004), “Giritli Divan Şairleri”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.32/ Kış, Ankara, s. 275-294.
- Kurnaz, C. ve diğerleri, (2000), *Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî Divânı*, Ankara.
- Kurnaz, C. ve diğerleri, (2001), *Giritli Salacıoğlu Mustafa ve Mesnevileri*, Ankara.
- Kurtoğlu, O. (2006), *Girit Şairleri*, Ankara.
- Nûrî Osman Hanyavî, (a), *Divân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 326.
- Nûrî Osman Hanyavî, (b), *Lugat-ı Manzume-i Nûriye Berây-ı Lisân-ı Rûmiye*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Yz. A 193.
- Nûrî Osman Hanyavî, (c), *Târîh-i Girid*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, TY. 205.
- Nûrî Osman Hanyavî, (ç), *Lugat-ı Manzume-i Nûriye Berây-ı Lisân-ı Rûmiye*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Yz. A 209/1.
- Nûrî Osman Hanyavî, (d), *Tezyîl-i Nûriye*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Yz. A 209/2.
- Nûrî Osman Hanyavî, (e), *Tarîkü'l-İhtisâr*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Yz. A 209/3.
- Nûrî Osman Hanyavî, (f), *Tezyîl*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Yz. A 193/2.
- Nûrî Osman Hanyavî, (g), *Tuhfetü'n-Nûriye*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 1876/2.
- Sariyannis, M. (2007), “A Source Of Cultural Life Of Eighteenth-Century Ottoman Crete”, *Ariadni, (Girit Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dergisi)*, S. 13, Girit, s. 79-99.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 55 Mayıs - Haziran 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- Sevgi, A. (1994), “Giritli Şairler”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7-8, Konya, s. 33-51.
- Şemseddin Sami, (1896a), “Girit”, *Kâmûsu'l-Alâm*, C. 5, İstanbul 1314, s. 3851-3857.
- Şemseddin Sami, (1896b), “Kandiye”, *Kâmûsu'l-Alâm*, C. 5, İstanbul 1314, s. 3698.
- Şemseddin Sami, (1891), “Hanya”, *Kâmûsu'l-Alâm*, C. 3, İstanbul 1308, s. 1918-1919.
- Tolasa, H. (2002), *16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara.
- Tukin, C. (1996), “Girit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, s. 85-93.
- Tuman, M. N. (2001), *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, (Haz. Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatcı), C. II, Ankara, s. 1105-1106; 1110.
- Ulum, (1286), “Tarih-i Girid”, *Ulum Gazetesi*, S. 11, Paris, s. 617-641.
- Uz, Ö. (2009), *Sabrî Dîvânı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Yakıt, İ. (2003), *Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul.